

Битва за газовий борг: другий раунд

Дмитро Науменко, старший дослідник Інституту економічних досліджень та політичних консультацій

Тема газових боргів України стала однією з найбільш популярних у медіа просторі протягом останніх двох тижнів. По суті, розпочалася нова «стара» суперечка між РАО «Газпром» та НАК «Нафтогаз» з приводу оплати українською стороною обсягів придбаного природного газу, що однозначно негативно впливає на імідж України як ділового партнера з придбання природного газу в Російській Федерації для власних потреб та транзиту російського газу до Західної Європи. Спробуємо коротко викласти історію питання та визначити причини виникнення т. зв. «газового боргу».

1. Реальний розмір боргу

25 листопада після завершеного чергового раунду переговорів керівництва НАК «Нафтогаз» із «Газпромом» у пресі з'явилися різні цифри по величині заборгованості за природний газ зі сторони України, які так чи інакше відображали різні бачення підходів до оцінки величини боргу цих двох контрагентів.

Якщо відійти від конкретних цифр, очевидно, що за інших рівних умов, російська сторона намагається максимально завищити суму боргу з метою цінового тиску на українську сторону, тоді як українська сторона, навпаки, занижити. Це й відбулося на практиці. Зокрема, в той час як «Газпром» оприлюднив інформацію, що загальний обсяг заборгованості України за придбаний природний газ станом на 25 листопада 2008 р. становив **2,409 млрд. дол. США**, відповідно до інформації Нафтогазу борг дорівнював **1,26 млрд. дол. США**.

При визначенні суми боргу логіка російської сторони є такою: максимальне врахування всієї суми поточної заборгованості «Нафтогазу» за придбаний природний газ, включно із сумами за листопад, та загальної суми штрафних санкцій за прострочення строків оплати, які передбачені умовами міждержавних газових домовленостей. З розбивкою цієї суми по компонентам, газовий борг України виглядає так:

Суми недоотриманих коштів від НАК «Нафтогаз»:

- За вересень 2008 р. – 427,8 млн. дол. США;
- За жовтень 2008 р. – 798,6 млн. дол. США;
- За листопад 2008 р. – 834,5 млн. дол. США.

Сума нарахованих штрафних санкцій:

- За весь строк прострочення платежів - 347,1 млн. дол. США.

Водночас, офіційна позиція «Нафтогазу» на переговорах виглядала так: компанія винна «Газпрому» лише **1,26 млрд. дол. США** за придбаний газ у вересні-жовтні, оскільки строки оплати газу, придбаного у листопаді, ще не минули, і двосторонні акти купівлі-продажу газу ще не оформлені, а отже він може не враховуватися при розрахунку боргу. Однак принципово цей факт вже нічого не вирішує, оскільки акти по придбанню обсягів природного газу у листопаді мають бути підписані найближчими днями.

Крім того, на думку офіційних представників «Нафтогазу», останній має оплачувати лише той газ, який був проданий споживачам, а не зберігається у сховищах. Проте така позиція не відповідає умовам контракту, укладеного «Нафтогазом» та «РосУкрЕнерго», відповідно до яких придбаний газ має оплачуватися контрагентом у повному обсязі по факту поставки газу.

Принциповою домовленістю, досягнутою під час переговорів, стало те, що для продовження подальших переговорів НАК «Нафтогаз» зобов'язався до 1 грудня 2008 р. погасити заборгованість за вересень у повному обсязі та частину заборгованості за жовтень. Зокрема, перший транш мав скласти 550 млн. дол. США. Однак на 2 грудня «Нафтогаз» сплатив лише 268,7 млн. дол. США, що свідчить про наявність у останнього достатньо серйозних фінансових проблем.

Таким чином, якщо врахувати заборгованість «Нафтогазу» за листопад, яка очевидно в найближчі дні стане реальністю, штрафні виплати та вже здійснені виплати за газовим боргом **загальна сума боргу станом на початок грудня 2008 р.** складає близько **2,1 млрд. дол. США.**

2. Надлишкові поставки газу

Газовий баланс України передбачає отримання у 2008 р. до 55 млрд. кубометрів природного газу за ціною 179,5 дол. США за тисячу кубометрів. Однак такий розрахунок обсягу споживання газу не враховує сповільнення економіки протягом останніх місяців 2008 р. Зокрема, споживання природного газу промисловими підприємствами скоротилося. Так, споживання природного газу в Україні у вересні знизилось на 300 млн. кубічних метрів у порівнянні з планом енергобалансу, в жовтні – на 1,5 куб. м., в листопаді – на 1,9 куб. м. Однак «Нафтогаз» продовжив купувати заплановані обсяги природного газу, закачуючи його в підземні газові сховища (далі – ПГС), що на фоні зниженого попиту призвело до виникнення заборгованості компанії.

У листопаді в ПГС було закачано 11 млрд. кубометрів природного газу, що було позитивно оцінено урядом як резерв відносно «дешевого» природного газу. Як результат, загальна кількість природного газу, що зберігається у ПГС і належить «Нафтогазу», складає 17 млрд. кубометрів.

3. Головна причина заборгованості: фінансовий стан «Нафтогазу»

Поточна криза неплатежів викликана погіршенням фінансового стану НАК «Нафтогаз», що відбувся через взаємодію різних факторів.

• Невиправдана надія на залучення зовнішніх коштів:

- Забезпечення закачування природного газу до ПГС, відповідно до фінансового плану НАК «Нафтогаз», повинно було фінансуватися за рахунок кредиту у розмірі 10 млрд. грн. або близько 2,0 млрд. дол. США за курсом 5,05 грн./дол. США. Зважаючи на складну ситуацію на світових фінансових ринках, компанія навіть і не намагалася залучити ці кошти.

• Комплекс внутрішніх факторів:

- Падіння попиту на природний газ зі сторони промисловості, внаслідок падіння виробництва в найбільших галузях-споживачах природного газу – хімії та металургії. Відповідно, «Нафтогаз» втратив потенційні доходи, за які планував частково профінансувати куплений газ.
- Тривала недієздатність Верховної Ради, що довгий час не дозволяло прийняти необхідні зміни до Державного бюджету, необхідні для виділення додаткових коштів для фінансування операційної діяльності НАК «Нафтогаз». 12 грудня Верховна Рада все ж таки спромоглася внести зміни до Державного бюджету на 2008 р., що передбачають виділення додаткових 3,2 млрд. грн. для «Нафтогазу». Ці кошти мають стати гарантією того, що «Нафтогаз» все ж таки розрахується за придбаний газ найближчими днями.
- Проблеми заборгованості підприємств комунальної теплоенергетики вирішуються за рахунок оборотних коштів «Нафтогазу». Протягом 2008 р. «Нафтогаз» був змушений в повному обсязі погасити заборгованість підприємств комунальної теплоенергетики перед постачальниками природного газу за 2006 р. у сумі 1,6 млрд. грн. Крім того, у 2008 р. вищезгадані підприємства знову накопичили заборгованість у сумі 1,2 млрд. грн., що також є потенційним джерелом збитків для «Нафтогазу».
- Протягом 2008 р. «Нафтогаз» сплатив борги зі сплати ПДВ на імпортований природний газ у 1 кварталі 2006 р. в сумі 1,6 млрд. грн.
- Девальвація гривні призвела до незапланованих витрат на компенсацію негативної курсової різниці, оскільки в бізнес-план компанії закладався курс 5,05 грн./1 дол. США. Орієнтовно ці збитки, за різними оцінками, складають 0,6 – 1 млрд. Грн.

4. Висновки та подальший розвиток ситуації

Проблеми з оплатою придбаних обсягів природного газу у вересні-жовтні 2008 р. є тактичною помилкою України напередодні важливих переговорів з «Газпромом» про перехід на довгострокові контракти на поставку природного газу, ціна якого має розраховуватися відповідно до формули, що прив'язує вартість блакитного палива до цін нафтопродуктів.

Очевидно, що «Газпром» буде намагатися максимально використати проблеми української сторони у майбутніх переговорах щодо ціни природного газу на 2009 р., акцентуючи увагу на те, що вища ціна на газ буде враховувати вищий рівень ризику «Нафтогазу». Так, «Газпром» заявляє, що у випадку несплати боргу він буде змушений підвищити з 1 січня 2009 р. ціну газу для України з 179,5 дол. США за тисячу кубометрів до 400 дол. США за тисячу кубометрів. Підняття ціни для України є особливо актуальним для «Газпрому», враховуючи, що ціни на природний газ в Західній Європі мають різко знизитись в 2009 р. через падіння ціни на нафту. На сьогодні, російська сторона намагається також використати зовнішній фактор додаткового тиску на Україну, зокрема міжнародні судові інстанції та Євросоюз, який залежить від поставок російського газу.

Зі сторони України, і зокрема керівництва НАК «Нафтогаз», помилкою стало придбання надлишкових обсягів природного газу у якості резерву без відповідного фінансового забезпечення та незапланований «квазіфіскальний» тиск на компанію, що призвів до вимивання обігових коштів компанії в 2008 р. І це все в ситуації падіння світових цін на енергоресурси, що мало значно полегшити переговори про ціну на природний газ в 2009 р. та перехід на довгострокові контракти по постачанню газу. Якщо припустити, що середня ціна імпортного газу на кордоні ЄС знизиться вдвічі з 614 до 307 дол. США за тисячу кубометрів, Україна цілком могла б розраховувати на ціну в 247 дол. США за тисячу кубометрів, враховуючи середні транзитні витрати в 60 дол. США на тисячу кубометрів від України до ЄС. Очевидно, що для України найкращою стратегією має стати якнайшвидше повернення боргів перед «Газпромом», домовляючись про максимальну можливу відстрочку платежу під залог газу, накопиченого в ПГС. Це дасть змогу проводити подальші переговори щодо ціни природного газу на 2009 р. ще до кінця грудня цього року на вигідніших умовах.

Перенесення переговорів на наступний рік, що збереже існуючу схему газопостачання в Україні – через посередника «РосУкрЕнерго», буде означати зниження ймовірності переходу на довгострокові газові контракти з «Газпромом» із використанням регламентованого механізму ціноутворення, що дозволить російській стороні подовжити строк дії «договірного» механізму ціноутворення та необґрунтовано завищувати ціну на «блакитне паливо».

Таким чином, поточна криза у російсько-українських газових відносинах вже котрий раз доводить необхідність серйозного реформування нафтогазового сектора України та поліпшення фінансового стану НАК «Нафтогаз». Зокрема, необхідно:

- (1) Припинити субсидування газового сектора та теплоенергетики і населення шляхом встановлення обґрунтованих тарифів на природний газ для цих категорій споживачів;
- (2) Запровадити дієву систему адресного соціального захисту населення, відсутність якої є на сьогодні головним стимулом для влади встановлювати «низьку ціну для всіх» на природний газ та теплову енергію, роблячи збитковою операційну діяльність «Нафтогазу», не кажучи вже про здійснення необхідних інвестицій у цій галузі.

Джерела: Прес-служба НАК «Нафтогаз», РАО «Газпром», «РосУкрЕнерго»; «Енергобізнес», Ugmk.info